

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

>Retouradres Postbus 16375 2500 BJ Den Haag

De voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

**Onderzoek en
Wetenschapsbeleid**
Rijnstraat 50
Den Haag
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag
www.rjks-overheid.nl

Onze referentie
38 394824

Uw brief
13 april 2023

Uw referentie
2023Z05594

Bijlagen
1

Datum 24 mei 2023

Betreft Antwoord op schriftelijke vragen van het lid Westerveld (GroenLinks)
aan MOCW over het rapport 'State of play of academic freedom in the
EU Member. States Overview of de facto trends and developments'

Hierbij stuur ik u de antwoorden op de schriftelijke vragen van het lid Westerveld
(GroenLinks) over het rapport 'State of play of academic freedom in the EU
Member. States Overview of de facto trends and developments'. De vragen
werden ingezonden op 30 maart 2023 met kenmerk 2023Z05594.

de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

Robbert Dijkgraaf

2023Z05594.

Onze referentie
38394824

Vraag 1

Bent u bekend met het rapport van het Europees Parlement 'State of play of academic freedom in the EU Member. States Overview of de facto trends and developments'?¹

Antwoord vraag 1

Ja.

Vraag 2

Hoe bent u van plan om de aanbevelingen uit het rapport uit te voeren?

Antwoord vraag 2

Er is nader onderzoek nodig om de aanbeveling van het rapport van het Europese Parlement goed te kunnen opvolgen. Ik zal bijvoorbeeld in gesprek gaan de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en De Jonge Akademie (DJA) om de conclusies van het rapport wat betreft hiërarchische besluitvorming beter te kunnen beoordelen. Daarnaast wordt een aantal van de vraagstukken in het rapport meegenomen in het lopende onderzoek over zelfcensuur, academische vrijheid en beperking van diversiteit van perspectieven in het onderzoek en hoger onderwijs.² In mijn brief aan uw Kamer verstuurd op 17 april 2023 ga ik verder in op de acties die ik zal ondernemen.

Vraag 3

Op welke wijze kan gekomen worden tot een heldere definitie van het begrip 'academische vrijheid'?

Antwoord vraag 3

Ik wacht graag de resultaten af van het lopende onderzoek naar zelfcensuur, academische vrijheid en beperking van diversiteit van perspectieven in het onderzoek en hoger onderwijs voor ik een uitspraak doe over de noodzaak van het aanscherpen van het begrip 'academische vrijheid' in de Nederlandse context. Tot die tijd sluit ik mij aan bij de definitie van het begrip 'academische vrijheid' opgesteld in het KNAW rapport *Academische Vrijheid in Nederland*.

Vraag 4

Hoe beoordeelt u de conclusie van de onderzoekers dat met de intreding van de wet Modernisering Universitaire Bestuursorganisatie in 1997 de democratische medebeslissingsraden, bestaande uit academici, studenten en administratief personeel vervangen zijn door de medezeggenschapraden en dat dit heeft geleid tot een meer hiërarchische, uitvoerende bestuurspraktijk in de Nederlandse universiteiten?

Antwoord vraag 4

Ik heb onvoldoende beeld of er een causaal verband is tussen de intreding van de wet Modernisering Universitaire Bestuursorganisatie en de ontwikkeling van een

¹ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/740231/EPRS_STU\(2023\)740231_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/740231/EPRS_STU(2023)740231_EN.pdf)

² Zoals toegezegd naar aanleiding van motie Van der Woude, Kamerstuk 35 925-VIII, nr. 40

hiërarchische, uitvoerende bestuurspraktijk die de academische vrijheid belemmert. Ik zal hierover in gesprek gaan met betrokkenen zoals de KNAW en DJA. Daarnaast neem ik deze zorg mee in het onderzoek dat loopt naar aanleiding van de motie van der Woude c.s.³ over zelfcensuur, academische vrijheid en beperking van diversiteit van perspectieven in het onderzoek mogelijk inzichten bieden op dit onderwerp. Dit licht ik verder toe in mijn reactie op het Academische Vrijheid rapport van het Europees Parlement, verzonden aan uw Kamer 17 april 2023.

Onze referentie
38 394824

Vraag 5

Bent u het eens met de onderzoekers dat het sterk hiërarchisch karakter van het bestuur een direct gevaar vormt voor het zelfbestuur van Nederlandse universiteiten? Zo ja, hoe wilt u dit voorkomen? Zo nee, waarom niet?

Antwoord vraag 5

De governance van de universiteiten kent decanen als (mee-)bestuurders, en bij wet verankerde medezeggenschapsorganen op verschillende niveaus van de organisatie, met instemmings- en adviesrechten op de hoofdlijnen van strategie en begroting. Voor goed functionerend en kwalitatief hoogwaardig hoger onderwijs is het noodzakelijk dat de driehoek van zeggenschap, toezicht en medezeggenschap in balans is. Ik heb onvoldoende beeld of dit ook daadwerkelijk zo ervaren wordt, dus zal hierover in gesprek gaan met betrokkenen zoals de KNAW en DJA. Ik maak mij wel zorgen over de participatiegraad in deze organen. Hierom ben ik, in samenwerking met sector- en medezeggenschapsorganisaties, een campagne gestart om de opkomst bij medezeggenschapsverkiezingen te vergroten.

Vraag 6

Hoe beoordeelt u de constatering dat er sprake is van politieke sturing van onderzoek en tot op zekere hoogte van opleidingsprogramma door middel van publieke financiering en dat dit een potentiële bedreiging vormt voor institutionele autonomie, en daarmee indirect ook aan academische vrijheid onder druk zet?

Antwoord vraag 6

De colleges van bestuur van de universiteiten zijn verantwoordelijk voor het borgen van de onafhankelijkheid van de wetenschap en de academische vrijheid⁴. Het bestuur van de universiteit staat onder toezicht van een onafhankelijke raad van toezicht⁵. De kwaliteit van het onderzoek en het onderwijs wordt op basis van artikel 1.18 van de WHW door onafhankelijke deskundigen beoordeeld⁶. De examencommissies zijn onafhankelijk gepositioneerd⁷. Daarnaast staan in de Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit normen voor onderzoekers en zorgplichten voor instellingen. Bovendien vindt het grootste deel van de publieke financiering van onderzoek en onderwijs vindt plaats door middel van zogenoemde lumpsum-financiering. Hieraan worden door de overheid geen

³ Zoals toegezegd naar aanleiding van motie Van der Woude, Kamerstuk 35 925-VIII, nr. 40

⁴ Artikel 1.6 van de WHW.

⁵ Artikel 9.7 van de WHW.

⁶ Conform het Strategy Evaluation Protocol en het beoordelingskader van de Nederlands-Vlaamse accreditatieorganisatie.

⁷ Artikel 7.12 WHW.

specifieke voorwaarden verbonden en daarmee is de mogelijkheid van politieke sturing (bijvoorbeeld in de zin van ideologische beïnvloeding) minimaal. NWO financiert ook een groot deel van het wetenschappelijk onderzoek in Nederland (via de zogeheten tweede geldstroom). Zij is een zelfstandig bestuursorgaan en ik zie geen sprake van ongewenste sturing die academische vrijheid onder druk zet.

Onze referentie
38394824

Ten aanzien van het onderwijs gelden als belangrijke bekostigingsvoorwaarden dat de opleidingen van kwaliteit zijn (de onafhankelijkheid van die beoordeling is geborgd via de accreditatie), dat de opleidingen toegankelijk zijn en dat het opleidingsaanbod op macroniveau bezien doelmatig is (onder andere met het oog op de arbeidsmarktvrage). Ik acht het van belang dat de overheid kan sturen op het starten van nieuwe opleidingen via het macrodoelmatigheidsbeleid en beschouw dit niet als een ongewenste vorm van sturing die de academische vrijheid onder druk zet. Een begrenzing van de autonomie van instellingen betekent overigens ook niet per definitie een beperking van de academische vrijheid.

Vraag 7

Hoe bekijkt u de conclusies over de publieke financiering in relatie tot de ongewenste beïnvloeding door externe financiering, waaronder Europese subsidieprogramma's en bedrijven?⁸

Antwoord vraag 7

De colleges van bestuur van de universiteiten zijn verantwoordelijk voor het borgen van de onafhankelijkheid van de wetenschap en de academische vrijheid, onafhankelijk van de financieringsbron. De samenwerking tussen onderzoekers en het bedrijfsleven, de overheid en andere organisaties vind ik belangrijk. Samenwerking zorgt ervoor dat wetenschappelijk onderwijs en onderzoek goed aansluiten bij maatschappelijke uitdagingen en dat innovatie wordt gestimuleerd. Hierbij is het wel van belang dat universiteiten informatie over externe financiering van leerstoelen actueel, volledig en publiek toegankelijk hebben. Daarmee kan voorkomen worden dat het vertrouwen in de wetenschap wordt geschaad.

Vraag 8

Geeft de constatering dat de reeks aan tijdelijke contracten, specifiek bij jonge wetenschappers, de academische vrijheid schaadt u voldoende aanleiding om concrete en scherpere voorwaarden te verbinden aan de bekostiging? Zo nee, waarom niet?

Antwoord vraag 8

Ik vind het zorgelijk te lezen dat de reeksen tijdelijke contracten en de zogeheten 'draaideurconstructies' onder jonge wetenschappers een risico vormen voor de academische vrijheid. Academische vrijheid moet te allen tijde geborgd worden. De kabinetsinzet is om draaideurconstructies te voorkomen. Om deze constructies te voorkomen is de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voornemens de regelgeving rondom tijdelijke contracten aanscherpen. Daarnaast is het van belang om in te zetten op stevige structurele financiering van de wetenschap en

⁸ Rathenau Instituut (2020). Ontwikkeling derde geldstromen beïnvloeding van wetenschappelijk onderzoek

stimulering van vaste contracten. Dat doe ik met de sectorplannen en starters- en stimuleringsbeurzen. Ook investeer ik de komende tien jaar jaarlijks €60 miljoen extra in de open competitie. Met deze ophoging van de open competitie zet ik in op een versteviging van het ongebonden onderzoek.

Onze referentie
38 394824

Vraag 9

Heeft u in kaart wat het effect is van bedreigingen van wetenschappers op sociale media op de academische vrijheid?

Antwoord vraag 9

Het is belangrijk om een beter beeld te krijgen van het effect van bedreigingen van wetenschappers op sociale media op de academische vrijheid. Er loopt nu een onderzoekstraject in samenwerking met UNESCO om de korte en lange termijn effecten van bedreigingen van wetenschappers via sociale media beter in kaart te brengen. Hierover zal rondom de zomer een internationale expertbijeenkomst plaatsvinden. De resultaten van deze bijeenkomst en het aansluitende onderzoek zullen te zijner tijd gedeeld worden met uw Kamer. Ook zal het lopende onderzoek over zelfcensuur, academische vrijheid en beperking van diversiteit van perspectieven in het onderzoek mogelijk inzichten bieden op dit onderwerp. De resultaten van dit onderzoek worden dit najaar verwacht. Deze samenvatting zal ik ter zijner tijd delen met uw Kamer.

Vraag 10

Geven de conclusies van het rapport van het Europees Parlement aanleiding tot nader onderzoek naar de academische vrijheid binnen de Nederlandse hoger onderwijsinstellingen?

Antwoord vraag 10

Aan de hand van het de resultaten van het lopende onderzoek naar zelfcensuur, academische vrijheid en beperking van diversiteit van perspectieven in het onderzoek en hoger onderwijs kan worden bepaald of verder onderzoek binnen Nederlandse hoger onderwijsinstellingen nodig is. De resultaten van dit onderzoek worden dit najaar verwacht.

Vraag 11

Wat is uw beoordeling van de constatering dat er zorgen zijn over impact van de opkomende 'cancel cultuur' op de diversiteit van wetenschappelijke perspectieven? Vindt u deze constatering voldoende onderbouwd door de twee artikelen in de verwijzingen?

Antwoord vraag 11

De constatering dat 'cancel culture' een (negatieve) impact heeft op de diversiteit van wetenschappelijke perspectieven wordt in het rapport onderbouwd aan de hand van drie artikelen, waarvan twee journalistieke stukken. Ik concludeer hieruit dat de effecten van 'cancel cultuur' op de academische vrijheid nader onderzoek verdienen. De mogelijke impact van 'cancel culture' wordt daarom meegenomen in het lopende onderzoek zelfcensuur, academische vrijheid en beperking van diversiteit van perspectieven in het onderzoek en hoger onderwijs. De resultaten van dit onderzoek worden dit najaar verwacht.

Vraag 12

Bent u van plan om te onderzoeken hoe het staat met de sociale veiligheid binnen

hoger onderwijsinstellingen en wat het effect daarvan is op de academische vrijheid? Zo nee, waarom niet?

Onze referentie
38 394824

Antwoord vraag 12

Er is reeds onderzoek voorhanden als het gaat om de sociale veiligheid binnen hoger onderwijsinstellingen. De uitkomsten hiervan licht ik toe in mijn brief die ik binnenkort naar uw Kamer stuur. In deze brief licht ik ook toe hoe ik samen met het veld wil werken aan het verbeteren van de sociale veiligheid binnen hoger onderwijsinstellingen. Ik zie vooralsnog geen reden om te onderzoeken in hoeverre een relatie bestaat tussen enerzijds de sociale veiligheid binnen hoger instellingen en anderzijds de academische vrijheid.

Vraag 13

Kunt u garanderen dat onderzoekers aan Nederlandse universiteiten het gevoel hebben dat zij zonder angst voor vergelding kritiek kunnen uiten op hun werkgevers, het bestuur en het beleid? Zo nee, welke acties wilt u daartegen ondernemen?

Antwoord vraag 13

Ik vind het belangrijk dat onderzoekers zonder angst voor vergelding kritiek kunnen uiten op hun werkgevers, het bestuur en het beleid. De resultaten van het lopende onderzoek zelfcensuur, academische vrijheid en beperking van diversiteit van perspectieven in het onderzoek en hoger onderwijs zullen inzicht bieden in de mate waarin onderzoekers het gevoel hebben dat zij zonder angst voor vergelding kritiek kunnen uiten.

De resultaten van dit onderzoek worden dit najaar verwacht. Afhankelijk van de resultaten kunnen eventuele acties worden bepaald. Deze samenvatting zal ik ter zijner tijd delen met uw Kamer.